

ИСТОРИЧЕСКО РЕКОНСТРУИРАНЕ: ПОЛЕТА НА ОПИТА

Евгения Троева, Анна Алексиева, Иво Страхиров, Димитър Атанасов
(съставители)

ИСТОРИЧЕСКО РЕКОНСТРУИРАНЕ: ПОЛЕТА НА ОПИТА

*Сборник от научно-приложна конференция,
проведена на 22-23 април 2023 г. в
Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей
към Българската академия на науките
по научен проект „Да преживеем миналото.
Историческите възстановки като феномен на културата“,
финансиран от Фонд „Научни изследвания“
на Република България (КП-06-ОПР05/13)*

София
2024

*Настоящата книга е издадена в рамките на научния проект
„Да преживеем миналото.
Историческите възстановки като феномен на културата“,
финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Република България
(договор № КП-06-ОПР05/13)*

© Авторы: Alexandru Matei, Антон Яначков, Владимир Попов, Geza Frank, Дочо Николов, Жасмин Първанов, Зарко Здравков, Искрен Красимиров, John Dandoulakis, Калина Атанасова, Клавдия Китанова, Константин Колев, Красимир Джамбазов, Любомир Цанков, Милен Петров, Петя Крушева, Радостина Енчева, Светла Дамяновска, Теодора Стоянова, Тодор Вълчев, Тодор Предов

Научни рецензенти:

доц. д-р Екатерина Анастасова
доц. д-р Ива Кюркчиева

© Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН, 2024
© Дизайн на корицата – Димитър Атанасов, 2024
© Фотографии на кориците – Димитър Атанасов, 2024

ISBN 978-954-8458-62-7

ИСТОРИЧЕСКО РЕКОНСТРУИРАНЕ: ПОЛЕТА НА ОПИТА

*Сборник от научно-приложна конференция,
проведена на 22-23 април 2023 г. в
Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей
към Българската академия на науките
по научен проект „Да преживеем миналото.
Историческите възстановки като феномен на културата“,
финансиран от Фонд „Научни изследвания“
на Република България (КП-06-ОПР05/13)*

Съставители и редатори:
Евгения Троева, Анна Алексиева, Иво Страхилев, Димитър Атанасов

София, 2024

HISTORICAL REEACTMENT: FIELDS OF EXPERIENCE

*Proceedings of applied scientific conference,
April 22-23rd 2023,
Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum,
Bulgarian Academy of Sciences*

*In the frame of „Experiencing the Past. Historical Reenactments as a
Phenomenon of Culture“ fundamental scientific research project,
funded by Scientific Research Fund
of Republic of Bulgaria (KП-06-ОПР05/13)*

Edited by Evgenia Troeva, Anna Alexieva, Ivo Strahilov, Dimitar Atanassov

Sofia, 2024

Съдържание

Историческите възстановки във фокуса на личното преживяване.	
Предговор.....	9
<i>Alexandru Matei</i> – The Representation of the Enemy in the Historical Reconstruction. Plead for the Foe.....	14
<i>Антон Яначков, Клавдия Китанова</i> – Музиката като ритуално-символичен фолклор в контекста на историческото реконструиране.....	19
<i>Владимир Попов</i> – Историческите възстановки между автентичността и бутафорията.....	23
<i>Geza Frank</i> – Inherent Expertise in Reenactment and Living History. The Rocky Road to Recognition.....	27
<i>Дочо Николов</i> – Основни етапи и препоръки при организиране и провеждане на исторически възстановки.....	34
<i>Жасмин Първанов</i> – Историческата реконструкция и музейното дело.....	43
<i>Зарко Здравков</i> – Ролята на национален съюз „Единение“ за съхраняване на българската памет и популяризиране на националните традиции.....	61
<i>Искрен Красимиров</i> – Историческата възстановка като част от патриотичното възпитание и част от киноизкуството.....	67
<i>John Dandoulakis</i> – Reconstructing the Tzakonian Guard (1340 – 1360).....	70
<i>Калина Атанасова</i> – История зад историческите възстановки.....	77
<i>Константин Колев</i> – Историческите реконструкции като съчетаваща дейност.....	89
<i>Красимир Джамбазов</i> – Участие на бизнеса в историческите възстановки в България.....	93
<i>Любомир Цанков</i> – Изиграване на миналото и мястото му в образованието.....	98
<i>Милен Петров</i> – Войнската лексика от средновековна България в полето на историческата реконструкция.....	103
<i>Петя Крушева</i> – Историческата реконструкция като научен метод за изследване и част от стратегията за развитие на културно-историческия туризъм и малките населени места.....	111
<i>Радостина Енчева</i> – Историческите възстановки като част от образователните програми на Исторически музей – Балчик – метод на възпитание и приемственост между поколенията. Живата история на Добруджа.....	125
<i>Светла Дамяновска</i> – Историческите възстановки между автентичността и бутафорията.....	144
<i>Теодора Стоянова</i> – Музиката в древността – варианти и инварианти.....	153
<i>Тодор Вълчев</i> – Харпастум – отборната игра на римските легионери.....	163
<i>Тодор Предев</i> – Историческо реконструиране: полета на опита.....	172

*В памет на нашия колега, приятел и съмишленик
проф. Ивайло Дичев (1955 – 2023 г.),
един от идейните двигатели на научния проект, резултат
от който е настоящият сборник.*

ИСТОРИЯ ЗАД ИСТОРИЧЕСКИТЕ ВЪЗСТАНОВКИ

Калина Атанасова,
kalina@badamba.info

Summary

The article examines historical reenactment and its place in Bulgarian society. Statistical data from the only register of historical clubs and festivals in Bulgaria – „Bulgarian historical reenactment calendar” are presented. The „multiplication” of clubs from 1990 to the present has been traced; together with the membership profile; continuity in club activity and attempts at its coordination. Attention is given to the percentage of annual festivals and those where the clubs are partners with the local government. The counterposition of reenactment to scientific activity is analyzed – it is observed, throughout eleven years at least, that the differences between them are gradually decreasing. Reenactment and science have long ago met and work together, there is a good basis for further development. A number of good practices and concrete examples are given, in which reenactment is part of business activities.

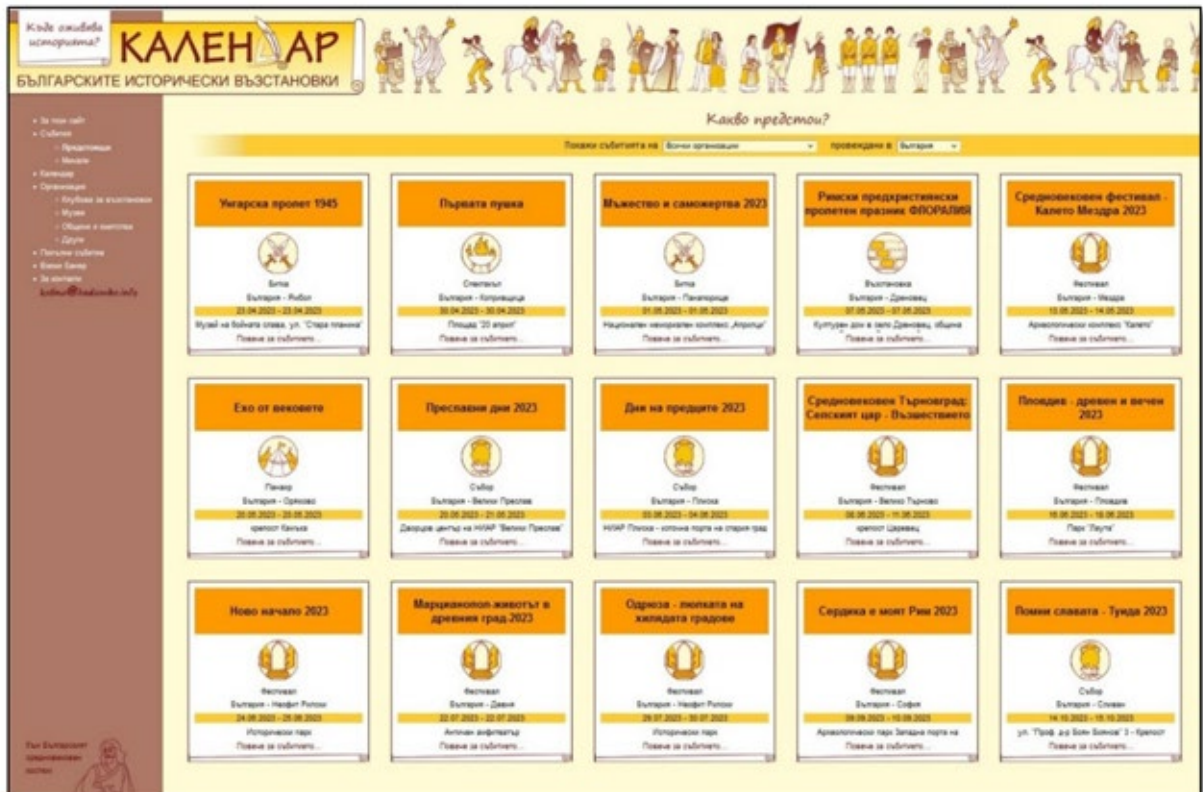
Keywords: Bulgarian historical festivals, reenactment clubs, cultural calendar, science, role-playing games

Интересът на българската научна общност към историческите възстановки датира поне от 2012 г.⁹, като досега преобладаващо се разглеждат дефинициите на явлението, особеностите на проявите му в местна среда и нагласите на участниците. Настоящият материал представлява опит за извеждане на по-обща информация посредством статистически анализ. За целта е използван *Календар на българските исторически възстановки*¹⁰ – единственият регистър на историческите клубове и фестивали както в България, така и на Балканите (фиг. 1).

---

⁹ Списък с изследвания върху българските възстановки (без претенции за изчерпателност), в хронологичен ред: (Бояджиев 2012), (Илиева 2013), (Илиева 2014а), (Илиева 2014б), (Илиева 2014в), (Иванова, Бакърджиева 2016), (Казларска 2017), (Маринова 2018), (Троева 2020)

¹⁰ Достъпен на <http://calendar.badamba.info> (видяно на 08.07.2023)

Фигура 1

Календарът е стартиран през 2013 г. и представлява динамична база данни. Управляван е от ЕРП система, подарък на възстановките от ИТ бизнеса¹¹. Основните му цели са:

- координация между организаторите на фестивали – те могат да придобият поглед върху графика на колегите си;
- информираност на участниците – те могат да подредят собствения си график;
- актуални и достъпно подредени новини за публиката – тя може да получи информация както за конкретно събитие, така и за участниците в него и останалите им дейности.

Принципите на действие са следните:

- събитията могат да се въвеждат от абсолютно всеки, регистрация не е необходима¹². Администраторът получава съобщение и линк за одобрение, когато някой въведе събитие. Одобрението е необходимо, за да се избегне спам или дублиране. Единствено информацията за самите клубове се въвежда и коригира ръчно от администратор, при поискване;
- няма филтрация. Събитията не се подбират по качество, а единствено по тематика;

¹¹ От етични съображения конкретните дарители не са посочени.

¹² Проектът набира сътрудници за попълването.

- информацията е актуална. За разлика от други сайтове с подобна функция, тук данните се коригират винаги, когато възникнат промени (а такива се случват сравнително редовно). Разбира се, това важи и за фейсбук, но чрез Календара събитията се откриват много по-лесно чрез интернет търсачките;

- специален филтър позволява потребителят да настройва информацията според личните си интереси. Две търсачки – по организатор и място – работят независимо една от друга.

Какво показва статистиката, извлечена от базата данни на Календара?

1) Клубовете

През 2002 г. съществуват три клуба – Българско индианско общество „Орловият кръг“, „Традиция“ и „Багатур“, от които един¹³ не развива публична дейност. (Под последното не се разбира някаква форма на криене, а единствено, че публичните презентации не са приоритет).

В края на 2022 г. активни са 38 клуба, от които два¹⁴ не развиват публична дейност. При това тук не се взимат предвид регионалните клонове на НД „Традиция“, някои от които имат силно изразена индивидуалност и са самостоятелни организатори на фестивали (виж Таблица 1).

Име	Основан през	Седалище	Специалисти / преподаватели по история и археология	Ларп играчи	Активен към момента	Първичен
Орловият кръг	1990	София			да	да
Традиция	1991	София	да	да	да	да
Багатур	2000	Стара Загора			да	да
Модус Вивенди	2003	София	да		не	да
Чигот	2004	Варна	да	да	да	да
Мотус	2006	София		да	да	не
Родолубие	2006	Пловдив			да	не
Единение	2007	София			да	да
Сила	2008	Пловдив		да	не	не
Комитет Крум Страшний	2008	Шумен			не	не

¹³ Българско индианско общество „Орловият кръг“.

¹⁴ Българско индианско общество „Орловият кръг“ и „Трескея“.

Възраждане	2008	Търговище			да	да
Мадарски конник	2008	София			да	да
Първи Италийски Легион / Тракийска кохорта	2009	Свищов	да		да	да
Родопски хайдут	2009	Смолян			да	да
Scythia Minor	2010	Добрич			да	да
Бдинци	2010	Видин			да	не
Свободни реконструктори	2011	Пловдив	да	да	да	не
Миноносец Дръзки	2011	Варна			да	не
Чакър войвода	2012	Самоков			да	да
Авитохол	2012	Варна	да		да	да
Хайдут	2013	Пловдив			да	да
Трескея	2014	Пловдив	да		да	да
Абритус	2014	Разград			да	да
СНЦ Крумъ Страшний	2014	Шумен			да	не
Барадж	2015	Пазарджик		да	не	да
Живата стрела – България	2015	София			да	не
Cohors II Lucensium	2015	Ямбол	да		да	да
Антична Тракия	2015	Ямбол	да	да	да	не
Св. Лазар – България	2015	Асеновград			да	не
Ситалк	2015	Пловдив			да	не
Сива	2015	Стара Загора			да	не
Багачин	2015	Дреновец			да	да
Mos Maiorum Ulpiae Serdicae	2016	София	да	да	да	да
Dux Anticae	2016	Свищов			да	не
Верени	2016	София		да	не	да
Филипопол	2016	Пловдив			да	да
Търновци	2017	Велико Търново			да	не
Братя по оръжие	2017	Варна			да	да
Жива история	2018	Шумен			да	не
Величие	2018	Варна			да	да

Ратина	2019	Сливен	да		да	да
Via Praetoria	2019	София			да	не
Вълкашин	2019	София		да	да	не

Пет клуба междуременно са започнали и прекратили дейност¹⁵. Прави обаче впечатление, че част от членската им маса се е пренасочила към други клубове и продължава да се занимава с възстановки.

Скоростта, с която броят на клубовете се увеличава, е впечатляваща. Трябва все пак да се вземе предвид обстоятелството, че от всички 43 клуба, само 25 са „първични“. Останалите са наследници на друг клуб вследствие разцепления, профилиране на дейностите, физическо преместване на част от членската маса в друг град и подобни фактори. Като характерен пример може да се посочи ситуацията в град Пловдив, където, хронологично: се формира клон на НД „Традиция“; част от членовете на този клон в стремеж за самостоятелност създават Дружество „Родолюбие“ (и в двата случая с насоченост възрожденски реконструкции); отново част от същите членове в стремеж към профилиране основават Сдружение „Сила“ (с насоченост към антични и средновековни възстановки); отново част от членовете, този път поради лични конфликти, формират надрегионалната Асоциация на свободните реконструктори (с профил на повечето участници древни занаяти)¹⁶ и „Ситалк“ (антични възстановки). (фиг. 2)

Фигура 2

Донякъде тенденцията на роене започва да се обръща от 2013 г. насам. Едни и същи клубове започват да работят с един и същи организатор и да посещават неговите събития, без да се фокусират върху организирането на свои¹⁷. Бъдещето ще покаже дали това е траен процес.

¹⁵ „Модус Вивенди“ (споделено от председателя Калин Йорданов в разговор на фестивала „Пловдив: древен и вечен 2022“), „Сила“ (пряко следствие от кончината на председателя Иван Лещев), Комитет „Крум Страшний“, „Барадж“, „Верени“ – по лични впечатления на автора.

¹⁶ Потвърдено от Иван Рендаков, членувал във всички изброени.

¹⁷ Визира се конкретно „Авитохол“, които трайно работят със „Свободните реконструктори“, „Вълкашин“, „Антична Тракия“ и др., но има и клубове като „Търновци“ и „Чигот“, които бидейки в различни градове, години наред работят в постоянна симбиоза.

Още няколко тенденции е интересно да се посочат:

– унаследяване от второ поколение, при което децата на възстановчици също навлизат трайно във възстановките (примери: „Via Praetoria“, „Багатур“, „Величие“).

– сваляне на границите, при което някои български клубове имат трайно присъствие на чуждестранни фестивали (примери: „Традиция“, „Mos Maiorum Ulpiae Serdicae“), а чужди клубове (предимно румънски и сръбски) са с постоянно присъствие на български фестивали. В тази връзка трябва да се отбележат и престижните международни награди, които получават членове на наши клубове (примери: „Багатур“, „Величие“).

– навлизане в членската маса на клубовете, от една страна, на учени, музейни специалисти, хора с историческо/археологическо образование и учители по история, и от друга страна, на участници в живи ролеви игри (LARP като явление в България е по-нов от възстановките, затова и втората тенденция е по-нова). Тук трябва да се направи уточнение: някои изследователи разглеждат възстановките като частен случай или поне като алтернатива на ролевите игри¹⁸. В действителност броят на клубовете, в които членуват докторанти, музейни специалисти и учители, е не по-малък от тези, в които членуват ларпъри. Наблюдава се и припокриване. Има случаи, в които хора на науката като част от работата си започват да се интересуват от възстановки, но също и обратното – възстановчици, които в хода на дейността си започват да се занимават с наука¹⁹. Като извод, възстановките и науката отдавна са се срещнали и работят заедно. Началото е поставено и има добра основа за по-нататъшно развитие.

– последната тенденция, която ще бъде разгледана и по-долу, е превръщането на възстановките в професия или поне в източник на постоянни доходи²⁰. За момента такива явления са спорадични, но въпросът ще бъде засегнат и по-долу.

2) Фестивалите

Най-атраaktivна страна от възстановките несъмнено са историческите фестивали, като под това общо название тук се разбират също събори, възстановки на битки, чествания и някои форми на спектакли. За десет приключени години в Календара са въведени общо 251 събития, проведени в България (чуждестранните с българско участие тук не са взети предвид).

---

¹⁸ Коментар на д-р Ангелина Илиева върху собствените ѝ разработки; (Иванова, Бакърджиева 2016).

¹⁹ Пример за първата тенденция са Петя Крушева, Константин Колев, а за втората – Стефан Стефанов, Калина Атанасова.

²⁰ Иван Рендаков (в миналото) и Йордан Сивков по собствените им думи получават регулярни поръчки от чужбина, Милен Петров, Нина Янкова и др. работят в Исторически парк. Има и голям брой занаятчии, но освен с исторически реплики те се занимават със сувенири и други „съвременни“ изделия.

Разпределението им по години е показано в Таблица 2.

Таблица 2 – Брой български исторически фестивали, проведени в периода 2013 – 2022 (по години)

Година	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Брой	35	39	42	25	28	19	25	8	15	15

Веднага се забелязва ефектът от Ковид епидемията, но в действителност съществува още едно изкривяване: след 2015 година администраторът спря да получава предварителните графици на двата най-активни деятеля измежду клубовете – „Традиция“ и „Багатур“, съответно техните участия не винаги са проследени акуратно. Вземайки предвид това обстоятелство, като case study може да се разгледа най-пълно въведената година – 2015. (Таблица 3)

Таблица 3 – Български исторически фестивали, проведени през 2015 г., в хронологичен ред

Име на събитието	Тип	Населено място	Провеждано регулярно	Годишна
Боевете на Шипка	Битка	Шипка	да	да
Капитулация на турския гарнизон на Плевен през РТОВ 1877 г.	Възстановка	Стражица	да	да
Освобождението на Видин	Възстановка	Видин	да	да
Освобождението на Преслав	Възстановка	Велики Преслав	да	да
Заклятието на оборищенци	Възстановка	Баня	да	да
Априлска епопея 1876 г.	Възстановка	Клисура	да	да
Мъжество и саможертва	Битка	Панагюрище	да	да
Средновековен панаир Червен	Панаир	Русе	да	не
Освобождението на Самоков	Битка	Самоков	да	да
139 години Баташка епопея	Жива картина	Батак	да	да
Дряновска епопея	Възстановка	Дряново	да	да
Пътуване през времето	Събор	Сливен	не	не
Фестивал на средновековните традиции, бит и култура „Калето – Мездра“	Фестивал	Мездра	да	не
Античен фестивал Диоклецианополис	Фестивал	Хисаря	не	не
Орел на Дунава	Фестивал	Свищов	да	не
Дни на предците	Фестивал	Плиска	да	не
Средновековен панаир Станимахос	Панаир	Асеновград	да	не

Исторически фестивал Абритус	Фестивал	Разград	да	не
Римски пазар на Сексагинта Приста	Възстановка	Русе	да	не
Средновековна България – юнско издание	Фестивал	Велико Търново	да	не
Средновековна България – юлско издание	Фестивал	Велико Търново	да	не
147 години от смъртта на Хаджи Димитър	Честване	Бузлуджа	да	да
Битката при Маркели от 792 година	Възстановка	Карнобат	да	да
Слънцето на Тодорка	Фестивал	Оходен	да	не
Чакърви празници	Възстановка	Самоков	да	не
138 години Шипченска епопея	Честване	Шипка	да	да
Фестивал на фолклорната носия Жеравна	Фестивал	Жеравна	да	не
Празници в Долината на тракийските царе X	Спектакъл	Казанлък	да	не
Ранносредновековен фестивал "БъдинЪ"	Фестивал	Видин	да	не
Средновековна България – августовско издание	Фестивал	Велико Търново	да	не
390 години от рождението на Г. Пеячевич	Възстановка	Чипровци	не	да
Съединението на Пловдив	Възстановка	Пловдив	да	да
Битката при Върбишкия проход	Битка	Върбица	да	да
Сторгозия	Фестивал	Плевен	да	не
Лозниците на Нове	Фестивал	Свищов	да	не
Римски военен лагер	Възстановка	Ямбол	да	не
Корени български	Събор	Плиска	да	не
Откриване на Аул „Багатур“	Спектакъл	Стара Загора	да	не
Помни славата!	Събор	Сливен	да	не
Въстанието на Асен и Петър	Жива картина	Велико Търново	да	не
Последната битка на краля	Възстановка	Варна	да	да
Прабългарска нова година	Събор	Мъглиж	да	да

Проведени са 42 събития, ала с една особеност – четирите средновековни фестивала във Велико Търново са част от един и същ проект с едни и същи организатори и участници. Три от събитията според настоящите данни са се провели еднократно. Всички останали са провеждани регулярно в

продължение на няколко години преди и/или след разглежданата и повечето са влезли трайно в културните календари на общините, на чиято територия се провеждат. Осемнадесет представляват отбелязване на годишнина от значимо местно събитие, останалите се фокусират върху съживяването на историята без да се обвързват с конкретен исторически повод. Повечето от събитията са осъществени с активната помощ на местната община и/или музей, като при някои от тях (в Асеновград, Велико Търново, Оходен, Върбица) с годините се сменял организиращият клуб, но не и форматът на събитието. Като цяло, дори организаторът да е местната власт, клубовете са търсен съорганизатор. Това ги прави легитимни неправителствени организации пред публиката, независимо от точната им регистрация.

Извън сухата статистика следва да се сподели и субективно впечатление. Някои външни наблюдатели споделят, че отстрани фестивалите изглеждат като срещи на затворена общност. Наблюдението е в съзвучие със сравненията между фестивали и ролеви игри. Действително в по-голямата група от фестивали, необвързани с годишнина, има и такива, които биха се случвали по един и същи начин със и без публика, и които отговарят на нужди предимно на самите участници²¹. Част от функцията им е да бъдат работни срещи за обмяна на опит и идеи.

Фигура 3

3) Извънфестивалните дейности

Встрани от фестивалите, от 2004 г. насам постепенно се натрупват добри практики, някои от които могат да се класифицират като научнопопулярни дейности, а други като търговски начинания, но и в двата случая най-общо се генерира печалба²². Приложеният списък няма претенции за изчерпателност:

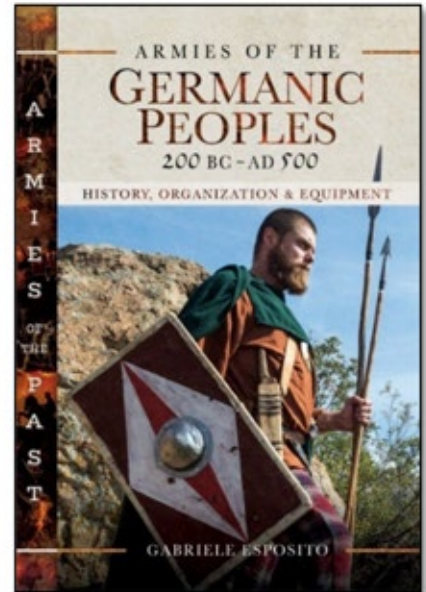
- Музеи разработват експозиции и презентации с участие на привлечени за целта възстановчици или с включена работа на възстановчици. Примери: РИМ „Стою Шишков“ и проектът „Четем родопски легенди и предания“ от 2018 г., ИМ Попово и проектът „Академия за млади изследователи. Историята на моя край“ от 2022 г. (фиг. 3).

²¹ За 2015 г. такива са „Червен“, „Слънцето на Тодорка“, „Корени български“ и откриването на Аул „Багатур“.

²² Описаните дейности не са подредени в официален регистър. Споделят се основно лични наблюдения и опит на автора, който се занимава с възстановки от 2004 г.

– Издателства публикуват учебни помагала и научнопопулярна литература, илюстрирани с фотографии на фестивали и възстановчици. Има примери както за добросъвестно, така и за не дотам добросъвестно отношение. Изследователят Габриеле Еспозито използва специално предоставени снимки на клуб „Антична Тракия“ за илюстрации на свои научнопопулярни книги. (фиг. 4)

– Детска книжка на издателство Софтпрес е частично илюстрирана със снимка от фестивала „Царевград Търнов 2017“, допълнително дорисувана на компютър²³.

Фигура 4

Фигура 5

– Режисьори на исторически филми, но също и клубове, включват в продукциите си възстановчици като статисти, актьори и/или каскадьори. Примери са работата на сдружение „Хайдути“ и на Максим Генчев. (фиг. 6).

Фигура 6

²³ (Esposito 2021), (Йотова 2021:5-6)

– Исторически атракционни наемат възстановчици. Примери: Аул „Багатур“ и Исторически парк.

– Маркетингови агенции използват екипировка на възстановчици за реклама на нови продукти (фиг. 7).

Фигура 7

Фигура 8

– Туристически агенции включват исторически фестивали в своите оферти (фиг. 8)

Независимо колко успешно или често се прилагат до момента, всяка една от посочените практики има голям потенциал за развитие и в някаква степен среща наука, възстановки и бизнес. Дали в бъдеще този потенциал ще бъде развит и дали развитието му ще бъде в положителна насока зависи изцяло от съвместните ни усилия.

Използвана литература

- Бояджиев, Н. 2012. Историческите възстановки по света и у нас. – *Военна история*, № 1, 8-16. Достъпно на: <http://en.calameo.com/read/001199947ce54902f55e6> (видяно на: 14.04.2023)
- Иванова, М., Бакърджиева, Ф. 2016. За „рицарите с работно време“ и „феновете историци“ или кой преиграва културата. – *Семинар_БГ*, бр. 13. (Чисто) нови наследства. Достъпно на: <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy-13/654-koi-preigrava-kulturata.html> (видяно на: 14.04.2023)
- Илиева, А. 2013. Представяне на себе си като алтернатива: образи и стереотипи за българското в популярната култура. – Пейчева, Лозанка и кол. (съст.

- и ред.) *Шишманови дни 2012*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 303 – 313.
- Илиева, А. 2014 а. „Жива история“ и (пре-)сътворяването на традициите. – *Име и святост*. Годишник на асоциация „Онгъл“, том 13. София: ИК „Род“, 391 – 399.
- Илиева, А. 2014 б. Симулации на реалност в съвременната популярна култура: модели, образи, дискурси. – Истаткова-Иванова, Ани (съст.) *Трети международен конгрес по българистика, 23 – 26 май 2013 г.* Кн. 2, секция „Общество и култура“, подсекция „Антропология, социология, културология“. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 9 – 27.
- Илиева, А. 2014 в. Доклад/презентация на тема „Българският средновековен костюм – проектът посредник между музея и публиките“. – *Музеят и обществото на спектакъла*, Втора научна конференция от серията „Дебати в музеологията“, 25–26.09.2014 г., ИЕФЕМ – БАН.
- Йотова, Х. 2021. *Иван Асен II. Битката при Клокотница (Славни български победи, кн.5)*. София: Софтпрес
- Казаларска, С. 2017. Историческите възстановки като зрелище: театрализация и перформативност, автентичност и исторически реализъм (доклад, включен в международна конференция *Наследството на показ*, 26-27.10.2017, РИМ Русе
- Маринова, М. 2018. Прабългарската школа за оцеляване Бага-тур – между художественото пресъздаване на миналото и претенциите за историческа достоверност. – *Дзяло*, бр. 12. Достъпно на: http://www.abcdar.com/magazine/XII/Marinova_1314-9067_XII.pdf (видяно на: 14.04.2023)
- Троева, Е. 2020. Исторически реконструкции и преживяване на миналото: „прабългарите“. – *Семинар_БГ*, бр. 19. На терен в културата: автентично, зрелищно, не(видимо). Достъпно на: <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy19/776-istoricheski-rekonstrukcii-i-prezhivyavaniya-na-minaloto-prabalgarite.html> (видяно на: 14.04.2023)
- Esposito, G. 2021. *Armies of the Germanic Peoples, 200 BC to AD 500: History, Organization and Equipment (Armies of the Past)*. Barnsley: Pen and Sword Military.